

פרשת כי תצא – СМЫСЛ ЗАПОВЕДЕЙ

דברים כב: (ו) כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרחים או ביצים והאם רבצת על האפרחים או על הביצים לא תקח האם על הבנים: (ז) שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים:

Наша недельная глава содержит больше мицвот, чем какая бы то ни было другая глава Торы. В ней сформулированы семьдесят три заповеди. Эти заповеди охватывают широкий диапазон человеческой жизни: брак, имущество, ущерб, война... Возможно, по этой причине многие комментаторы выбрали материал этой главы для рассмотрения вопроса о смысле заповедей¹.

Мицва – высокоточный инструмент, созданный Всевышним для установления духовного резонанса между телом и душой человека². Действия, предусмотренные заповедями, обладают эффектом духовного очищения³. Почти все заповеди связаны с физической стороной человека, поскольку они являются наиболее действенным способом для души получить доступ к миру через тело человека. Поэтому мицвот сопоставляют с частями тела человека: 248 предписывающих мицвот – с органами нашего тела и 365 запрещающих – с сухожилиями⁴. Эти 613 частей тела – наши 613 внутренних «сущностей». Заповеди, выполняемые через физическое действие, наделяют энергией и активизируют всю физическую и духовную жизнь человека!⁵ Мир состоит из тарьяг составляющих, которые, в свою очередь, могут подразделяться далее⁶. Мицвот даны в количестве тарьяг, потому что у человека имеется тарьяг составляющих: число мицвот точно соответствует строению человеческого тела, так, чтобы у каждой из его частей была возможность подняться на новую высоту с помощью одной из заповедей. Точно так же и душа человека делится на 613 частей. Человек – цель Творения, и тарьяг заповедей был установлен в соответствии с человеком. Вообще все творение «параллельно» 613 частям человека, образуя систему, которая охватывает самые высокие духовные сферы⁷. В этом смысле мир вне человека обладает структурой, аналогичной человеку. Человек без заповедей – пустая оболочка, у него нет связи с собственной сущностью, нет гармонии с вселенной в целом⁸.

¹ אור גדליהו, עמי קצח: בפרשה זו יש הרבה מצוות, ולכן מאריך כאן המדרש ביסוד ובמהות של המצוות בכלל ובפרט.

² מהר"ל, שם: כי הנפש ... צריך להוציא אותה מן הטבע... וזהו על ידי המצוות אשר הוא מעשה המצוות הוא לפי השכל אשר מסודר לאדם, ועל ידי שהוא עושה המצוה שהוא סדר שכלי יש לאדם דביקות בשכלי ויוצא מן הטבע

³ תפארת ישראל פי"ז קטע המתחיל אמנם: המצוות בעצמם מצרפים נפש האדם

⁴ אמנם בסוף מכות (דף כג): מביא רב דרשת רב סימלאי שהמצוות לא תעשה הם כנגד ימות החמה, אמנם בזוהר (פרשת וישלח דף קע ע"ב) ורב חיים ויטל (שערי קדושה ח"א שער א) שהמל"ת הם כנגד הגידים של האדם. (וכן משמע מאר"י ז"ל (שער הגלגולים הקדמה יא)

⁵ רמח"ל, ספר קנאת ד' צבאות (עמי עח בספר גנוי רמח"ל): ותדע שחלקי האדם הם רבים, אבל הם מתחלקים לתרי"ג אברים וגידים, שכל אחד מתחלק לפרטים רבים. וכן המצוות הם תרי"ג, ולהם תנאים רבים. אך הקב"ה שהכין בריאתו והנהגתה בחילוק הזה של תרי"ג, רצה להיות לתיקון העבודה:

וכן בהרב חיים ויטל (שערי קדושה ח"א שער א)

⁶ רמח"ל, דעת תבונות חלק ב ס"ז (ריש עמי כד): [תרי"ג מצוות מושרשות בתרי"ג החלקים בספירות].

⁷ רמח"ל, כללי פתחי חכמה ודעת (כלל שלישי סוף ד"ת עמי רצה): וכללות המאורות הפרטים הם תרי"ג ראשונים, ובהם עצמם פרטים אחרים.

⁸ דעת תבונות ח"ב ס"טז (עמי כח): ובאמת האדם בלי המצוות איננו בריאה שלימה, כי חסר ממנו חלק הראוי להיות במציאותו

Дело не только в том, что заповеди очищают человека. Человек-Израиль¹ велик тем, что способен не только расти духовно, но и возвышать вместе с собой физической мир². Он может не только использовать физический мир как средство для своего роста, он в результате на самом деле преобразует мир, который использует, в нечто более святое.

Мицва продуцирует святость, и это приносит нам пользу не только в Мире грядущем, но и здесь и сейчас. Этот процесс имеет два аспекта: 1) выполнение мицвы дает нам внутреннюю святость и очищение и 2) духовную пользу приносит также усилие, которое совершает человек, чтобы выполнить мицву – לפום צערא אגרא³. В эпоху Машиаха очищение благодаря внутренней святости будет интенсивнее, но награды за усилие мы лишимся, потому что исчезнет само усилие: мы будем полностью проникнуты выполнением заповедей⁴.

Содержащаяся в нашей главе заповедь шилуах а-кен⁵ (требующая, прежде чем взять из гнезда птенцов или яйца, отослать оттуда птицу-мать) вызывает классический вопрос о мотивировке заповедей. Мудрецы заявляют:

Того, кто говорит: "На птичье гнездо распространяется Твое милосердие"... заставляют замолчать⁶.

Кажется вполне очевидным, что выполнение этой заповеди должно помочь нам изжить в себе жестокость и развить милосердие, как, кстати, объясняет Рамбам в "Путеводителе растерянных"⁷. Так почему же тогда надо заставить замолчать человека, который возносит молитву о милосердии к קן צפור? Ответ на этот вопрос открывает нам истинное значение цели и смысла заповедей.

Человек, который так молится, полагает, что эта заповедь имеет целью благо

ממש ... ובעשות אדם כל המצוות – מקבל כל הקשר הזה

¹ Слова р. Гирша.

² דרך ה': חלק שני - פרק ד' ס"ט: ואולם במעשיהם של ישראל תלה האדון ב"ה תקון כל הבריאה ועלוייה

לדורך ה': חלק שני - פרק ד' ס"ט: ואולם במעשיהם של ישראל תלה האדון ב"ה תקון כל הבריאה ועלוייה (через мלאכים или других посредников), которая распространяется на всех, и השגחה פרטית, которая посылается только евреям. Так происходит потому, что теперь дело евреев – решить изначальную историческую задачу человечества, а это свидетельствует об исторической близости евреев к Б-гу.

³ פרקי אבות פרק ה משנה כג

⁴ רמב"ן (דברים ל ב): לא יהיה באדם חפץ אבל יעשה בטבעו מעשה הראוי, ולפיכך אין בהם לא זכות ולא חובה, כי הזכות והחובה תלוי בחפץ

См. также Рамбама в конце "Хилхот макот", где сказано, что человек, выполнивший хотя бы одну заповедь с каваной, приобретает олам а-ба. Как это может быть? Рамбам имеет в виду высшую кавану, которая приходит к человеку в Ямот а-Машиах, что аналогично пользе от выполнения мицвы в этом мире, но многократно ее превосходит. Таким образом, качество каваны, позволяющей выполнением одной мицвы заслужить олам а-ба, возможно только в Ямот а-Машиах.

⁵ דברים כב (ו)

⁶ ברכות לג: משנה-האומר על קן צפור יגיעו רחמך ... משתקין אותו

⁷ רמב"ם, מורה נבוכים, ג: מח (ומשוה את זה למצוות אותו ואת בנו) וכתב הרמב"ם שם שהמשנה בברכות היא אינה כהלכה ותמוה כי אין עוד דעה מוזכרת בתלמוד. וגם בהלכות תפילה במשנה תורה כתב בהמשנה אלא ששם כתב שאסור רק בזמן התפילה דווקא ואפשר לומר בדוחק שהרמב"ם חשב שהמשנה סתמא איירי בכל מקרה ואילו ההלכה רק בזמן התפילה.

птицы, а это совсем не то, что мы имеем в виду, говоря, что эта заповедь имеет целью пробудить в нас милосердие.

Ибо, если бы Б-г пожелал быть милосердным к птице-матери, он изначально запретил бы нам вынимать яйца из гнезда¹. Или, если Б-г хочет, чтобы мы взяли яйца, Ему следовало бы создать птицу безразличной к таким потерям. Более того. Нам разрешено впоследствии поймать эту [кашерную] птицу, сделать ей шхиту и съесть ее, что вряд ли можно назвать милосердным концом всей истории!² Что же здесь происходит на самом деле? Всевышний наделил птицу чувствительностью по отношению к своему потомству, а нам повелел развивать в себе чувство сострадания на опыте отношения к птице. Эта заповедь дана нам ради нас³.

Еще одним примером такого рода является заповедь о шхите. Если сказать, что шхита предписана нам ради животных как самый безболезненный способ забоя скота, то почему Б-г попросту не создал животных так, чтобы они умирали безболезненно? Или почему Б-г не запретил есть животных, предписав нам использовать их как-то по-другому? Иначе вопрос можно сформулировать так: почему Б-г создал существо, ощущающее боль, а затем объяснил нам, как свести эту боль к минимуму, при том, что полностью избавить животное от боли мы не можем? Ответ таков: животное создано ощущающим боль ради нас, ради того, чтобы мы умели чувствовать его боль и сострадать ей⁴. Это развивает в нас достойные черты характера⁵. Это очищает нас⁶.

Таким образом, Всевышний дал нам заповедь шилуах а-кен не потому, что щадит птицу-мать, а потому, что желал, чтобы с помощью этой заповеди мы совершенствовали наши душевные качества. В данном случае – чтобы выполнение этой заповеди пробуждало в нас милосердие и не давало нам стать бессердечными и жестокими⁷. А уж развил свою чувствительность, мы будем проявлять ее и в других ситуациях. Человека, по-настоящему милосердного, не надо инструктировать в каждой отдельной ситуации, требующей милосердия. Заповеди, предотвращающие жестокое обращение с животными, имеют целью пробудить добрые чувства в заданной ситуации

¹ רמב"ן כב ו: שלא חס הא-ל על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו, שאין רחמיו מגיעין בבעלי הנפש הבהמית למנוע אותנו מלעשות בהם צרכנו, שאם כן היה אוסר השחיטה

² ר"ן על הרי"ף, מסכת מגילה דף טז ע"א: שאינו רחמים במקום הזה שהרי התיר הכתוב שחיתן ואכילתן אלא גזירות כלומר שאינן מטעם הזה של רחמים ואין אנו יודעין טעמן

³ רמב"ן כב ו: , אבל טעם המניעה ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר כי האכזריות תתפשט בנפש האדם ... והנה המצות האלה בבהמה ובעוף אינן רחמנות עליהם, אלא גזירות בנו להדריכנו וללמד אותנו המדות הטובות

⁴ בב"ר (מד א) וכי מה איכפת לו להקב"ה בין שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף, הא לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות שנאמר (משלי ל ה) כל אמרת אלוך צרופה:

⁵ רמב"ן דברים כב ו: שלא יתכן לומר בשחיטה שיהא בה תועלת וכבוד לבורא יתברך בצואר יותר מהעורף או הניחור, אלא לנו הם להדריכנו בנתיבות הרחמים גם בעת השחיטה והביאו ראייה אחרת, או מה איכפת לו בין אוכל טהורות והם המאכלים המותרים, לאוכל טמאות והם המאכלים האסורים, שאמרה בהם התורה (ויקרא יא כח) טמאים המה לכם, ורמז שהוא להיותנו נקיי הנפש חכמים משכילי האמת ואמרם אם חכמת חכמת לך, הזכירו כי המצות המעשיות כגון שחיטת הצואר ללמדנו המדות הטובות, והמצות הגדורות במינין לזקק את נפשותינו, כמו שאמרה תורה (שם כ כה) ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה אשר הבדלתי לכם לטמא, א"כ כלם לתועלתנו בלבד וזה כמו שאמר אליהו (איוב לו ה) אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו, ואמר (שם פסוק ז) או מה מידך יקח וזה דבר מוסכם בכל דברי רבותינו:

⁶ רמב"ן דברים כב ו (כי תצא – שילוח הקן): שאין התועלת במצות להקב"ה בעצמו יתעלה, אבל התועלת באדם עצמו למנוע ממנו נזק או אמונה רעה או מדה מגונה, או לזכור הנסים ונפלאות הבורא יתברך ולדעת את השם וזהו "לצרף בהן", שיהיה ככסף צרוף

⁷ רמב"ן - עיין בהארה שלפני הארה הקודמת.

и закрепить их в нас, чтобы мы проявляли их в каждой новой ситуации¹.

Рассмотрим теперь более сложную тему – заповеди, касающиеся благотворительности. И здесь мы также утверждаем, что благотворительность важна для дающего, а не для нуждающегося. Если бы Всевышний на самом деле хотел, чтобы **יְי** не был бедняком, Он мог бы позаботиться об этом Сам². Можно ли сказать, что в данном случае бедняк выступает по отношению к нам в той же роли, что животное в заповедях, о которых говорилось выше? Б-г желает, чтобы **יְי** был бедняком, потому что желает, чтобы мы работали над собой, помогая **יְי** справиться с его бедами. Деньги, предназначенные бедному человеку, Б-г вручает нам для передачи³. В этом смысле бедняк для нас – служебная фигура, объект действия. (Но поскольку как человек он обладает собственным потенциалом и у него есть свои цели, Всевышний, делая его бедняком, безусловно, ставит перед ним задачу для его собственного развития – задачу, наиболее ему подходящую.) И суть состоит в том, что наше даяние приносит благо нам, а не кусок хлеба получающему, потому что в любом случае Б-г о нем позаботится⁴.

Таково же, по мнению Рамбана⁵, обоснование многих из законов кашрута. Нам заповедано не есть хищных птиц, потому что они жестоки⁶. Употребление их в пищу предрасполагает и нас к жестокости⁷. Возможно, по этой же причине мы не едим хищных животных⁸.

Этой же причиной Ибн-Эзра объясняет запрет готовить и есть мясо и молоко вместе⁹, т.е. употребление в пищу теленка, сваренного в молоке его матери, он

¹ וכעין זה כתב הרמב"ן ואתחנן (ו, יח) ועשית הישר והטוב - ולרבותינו בזה מדרש יפה, אמרו זו פשרה ולפנים משורת הדין, הכוונה בזה, כי מתחילה אמר שתשמרו חוקותיו ועדתיו אשר צוך, ועתה יאמר גם כאשר לא צוך תן דעתך לעשות הטוב והישר כי הוא אוהב הטוב והישר. וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר לזכור בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו, וכל משאו ומתנו, ותקוני הישוב והמדינות כולם. אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון לא תלך רכיל, לא תקום ולא תטור, ולא תעמוד על דם רעך, לא תקלל חרש, מפני שיבה תקום, וכיוצא בהן, חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר והיושר בכל דבר עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין, וכגון מה שהזכירו מדינת דבר מצרא, ואפילו מה שאמרו פרקו נאה ודבורו בנחת עם הבריות עד שיקרא בכל ענין תם וישר עכ"ל.

² שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע אם אלקים אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסם א"ל כדי שניצולו אנו בהן מדינה של גיהנם

³ טור יו"ד סי' רמו: ואל יעלה בלבו עצה לומר איך אחסר ממוני ליתנו לעניים כי יש לו לדעת שאין הממון שלו אלא פקדון לעשות בו רצון המפקיד וזה רצונו שיחלק לעניים ממנו וזהו החלק הטובה דיהיה לו ממנו

כי בעצם אתה מונע מלתת לו מה ששייך לו וכמו שכתב האור החיים בפרשת משפטים שאתה מחוייב ללוות לחברך כי חלקו נמצא אצלך שנאמר "אם כסף תלוה את העני עמך". וגם כאן כתוב "כי לא יהיה בך אביון" ופירש האור החיים שאתה גרמת בזה שהוא אביון כי חלקו נמצא אצלך.

⁴ מהר"ל, גור אריה (ריש חקת): ומה שחייבה התורה לאדם ליתן צדקה ... לא יביט אל העני ונכא רוח שיהיה מצווה על נתנת הצדקה כדי שיהיה מתפרנס העני זה אינו שאין המצוה אלא ... לתועלת מקיים המצוה

(שיטת המהר"ל קצת שונה מהרמב"ן בזה וכמו שהמהר"ל מבאר בתפארת ישראל פי"ו עד פ"ח. אבל בנקודה זו, שהמצוות הם לצרף עושה המצוה, הם מסכימים)

⁵ ויקרא יא יג (פרשת שמיני)

⁶ רמב"ן שם: וסימן הגדול בעופות היא הדריסה שכל עוף הדורס לעולם טמא, כי התורה הרחקתה מפני שדמו מחומם לאכזריותו ושחור וגס

⁷ ומוליד המרירה שרובה שחרורת, ונותן אכזריות בלב

⁸ שם ועיין באברבנל שחולק על שיטת הרמב"ם

⁹ Запрет относительно молока и мяса уникален тем, что Тора не только запрещает употреблять такую смесь в пищу, но запрещает готовить их вместе и извлекать какую бы то ни было пользу из мяса, если оно сварено с молоком. Тора трижды говорит:

определяет как акт жестокости¹. Но ведь к моменту, когда это происходит, и мать теленка, и теленок давно мертвы! Что же тут жестокого?

На иврите "жестокий" – אכזר (жестокость – אכזריות), от слов אך זר – всего лишь чужак. Корень жестокости – отчужденность, с которой человек относится к другому человеку или к животному. Неспособность почувствовать чужую боль. Тора говорит, что мы должны сохранять способность стыдиться варить козленка в молоке его матери ради усовершенствования наших душевных качеств, а не по какой-то причине, содержащейся в объективной реальности. Кашрут – это тренировка души и характера!

Некоторые комментаторы считают, что запрет есть вместе мясо и молоко – один из запретов כלאים, смешения видов. Б-г создал вселенную с естественным порядком видов и сил. Людям не постичь тонкого равновесия в экосистеме, а потому они не имеют права вмешиваться в систему² и в למינהו, как сказано о видах животных и растений в "Берешит"³. Нечувствительность к тонкой и сложной структуре мира, когда человек самонадеянно полагает, что знает о мире больше, чем его Создатель о Своем творении⁴, является, как и אך זר, проявлением отчуждения от природной среды, что становится все более актуально при сегодняшней урбанизации⁵.

לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כג יט, שמות לד כו, דברים יד כא) – מכילתא שמות כג יט. (ועיין עוד מקורות להלימוד הזה שם אבל העיקר כמו שכתבנו דסתם הגמ' מס קידושין נז עמ' ב כמו ר' ישמעאל)

¹ אבן עזרא, שמות יט כב: אולי היה כי אכזריות לב הוא לבשל הגדי עם חלב אמו כדרך ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו. שם לא תקח אם על בנים

² ככלי יקר שמות כג יט: ... וקרוב לשמוע שמצוה זו [של איסור בשר וחלב] היא מענין איסור כלאים וערוב הכחות כי ... מן הדם מקורו כי הדם נעבר ונעשה חלב, ולפי זה מן דם הבהמה יצא בשר העובר והחלב כי משם יפרדו, ואין נכון לחזור ולערבם עי"י בישול וכן עי"י אכילה ... וכאן סמכה למצות בכורים כי הפירות שנתבכרו ראשונה אין ראוי לערבם עם הפירות שנתבכרו אחר כך כי אם אותן שנתבכרו ראשונה תביא בית ה' אלקיך והמותר יהיה לך, וגוי

Рав Ш.-Р. Гирш (שמות כג יט): "Басар бе-халав не имеет в виду какое-то фактическое вмешательство в законы природы, какими их установил Творец, - он относится к законам, подобным запрету вспашки на воле и осле, запряженным вместе, или другим запретам на смеси, которые напоминают человеку в его деятельности, когда он овладевает и использует в собственных целях силы органического мира, которые положены к его ногам: в сельском хозяйстве, в ремесле, в одежде и, в данном случае, в пище – заставляют его помнить (и учитывать) в характере его работы и в материалах, которыми он пользуется, о великом Создателе законов природы..."

³ Следом за этим рассуждением р. Гирш пишет: "Как закон такого типа, он сразу же занимает свое место в ряду законов о запрещенных смесях, которые рассматриваются как насильственное вмешательство в великий "Закон о видах"... Этот великий закон למיניהו провозглашает, что каждый сотворенный организм, от самого маленького до самого большого среди миллионов органических созданий, на протяжении веков, в течение которых мир существует и будет существовать, должен сохранять установленную форму, силу и материал, присущий его виду".

Маараль (в первом предисловии к "Гвурот Ашем") аналогично объясняет запрет עריות :

ופירוש סוד עריות סדר המציאות וחיבורם זה עם זה ועל זה בא סוד עריות שהשם ית' סדר בחכמה שזה אסור עם זאת... כפי הסדר שסדר ה' ית' הנמצאות בחכמה... ולכן נקראים העריות חוק... כי ה' ית' המציא הנמצאים ונתן להם חוק ולא יצאו מחוקם. ועי' שם שזה עיקר סוד של החינוך כאן.

⁴ ספר החינוך מצוה פט: לפי שהוא בא כנגד חפץ השם שהוא חפץ בישובו ושיתנהג הכל בדרך הטבע שהטבע בתחילת הבריאה, וזה בא לשנות הכל.

⁵ "Сефер а-хинух" (мицва 92) отсылает нас к заповеди не оставлять в живых ворожеи (Шмот 22:17, мицва 62). Здесь он подробно излагает мысль о том, что Всевышний создал мир с определенной природой и "смесью" элементов, а колдун стремится "смешивать" мир по-новому, что в конечном счете губительно для человека и противоречит "Закону Б-га". Так обстоит дело с колдуном, так обстоит дело и с современным человеком.

Но Тора не может перечислять все возможные ситуации относительно всех разрядов живого мира. Соблюдение заповедей, требующих от нас честности и доброты, запрещающих нам оскорблять ближнего словом или наносить ему материальный ущерб, влияет на наш характер таким образом, что мы становимся способны к правильному поведению и в новых для нас ситуациях¹. (При условии, что наш разум благодаря изучению Торы развит и сформирован таким образом, что сочетание душевных качеств и разума позволяет нам мыслить в гармонии с мышлением Торы. Это и есть даат Тора.)

Совершенствование душевных качеств превращает нас в сосуд, способный воспринять благословения Свыше, что и является целью Творения изначально². Но это следствие, а не мотивация соблюдения заповедей. Мы выполняем заповеди исключительно потому, что этого желает Б-г³. Результат такого поведения – близость к Всевышнему и естественно "генерируемая" этим кдуша, что автоматически "улучшает" отношения человека с олам а-ба⁴. שָׂכָר – не самостоятельная вещь, он заключен в самом выполнении мицвы. А его завершение – השלמה⁵. Поэтому мудрецы говорят: כל ישראל יש (направленная к Грядущему миру), а не בעוה"ב (в Грядущем мире)⁶. Последнее означало бы, что עוה"ב существует как некая объективная и независимая (пространственная) реальность и человеку предстоит войти в нее. Но в действительности это создание его собственных рук⁷.

Именно поэтому Всевышний предоставил мир выбору человека. Б-г устроил так, что теперь Он "реагирует" на человека. Это дает нам основание сказать: די צילך על יד (Всевышний – наша тень), в том смысле, что Он выстраивает Свои действия как отклик на наши поступки⁸. Эта огромная сила была дана человеку⁹ для того, чтобы

¹ רמב"ן ואתחנן (ו, יח) ועשית הישר והטוב - ולרבותינו בזה מדרש יפה, אמרו זו פשרה ולפנים משורת הדין, הכוונה בזה, כי מתחילה אמר שתשמרו חוקותיו ועדתיו אשר צוה, ועתה יאמר גם כאשר לא צוה תן דעתך לעשות הטוב והישר כי הוא אוהב הטוב והישר. וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר לזכור בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו, וכל משאו ומתנו, ותקוני הישוב והמדינות כולם. אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון לא תלך רכיל, לא תקום ולא תטור, ולא תעמוד על דם רעך, לא תקלל חרש, מפני שיבה תקום, וכיוצא בהן, חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר והיושר בכל דבר עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין, וכגון מה שהזכירו מדינת דבר מצרא, ואפילו מה שאמרו פרקו נאה ודבורו בנחת עם הבריות עד שיקרא בכל ענין תם וישר עכ"ל.

² חינוך סו: שורש המצוה, דרצה הקל להיות בראוי מלומדים ומורגלים במדת החסד והרחמים, כי הוא מדה משובחת, ומתוך הכשר גופם במדות הטובות יהיו ראויים לקבלת הטובה, כמו שאמרנו שחלות הטוב והברכה לעולם על הטוב לא בהפכו. ובהיטיב השם יתברך לטובים יושלם חפצו שחפץ להטיב לעולם. ואם לא מצד שורש זה הלא הוא יספיק לעני די מחסורו וזולתנו

³ Разумеется, следует учитывать тот факт, что существует награда за выполнение заповедей. Отрицать это значит отрицать фундаментальный принцип Торы:

יג עיקרים (לפי נוסח הסדורים): יא - אני מאמין באמונה שלמה. שהבורא יתברך שמו גומל טוב לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי מצותיו

Но мотивом выполнения мицвы должна быть не награда:

אבות: אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הווי כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס.

⁴ כתב הקובץ שעורים שאדם העושה מצוה אפילו בלא כוונה עדיין מקבל את התוצאות הרוחניות של המצוה. אמנם כדי שיקבל את התוצאות של קיום רצון הבורא, צריך לקיים את המצוה בכונה

ויש פה סוגיה האם מצוות צריכות כוונה או לא (ואנחנו פוסקים שצריכות כוונה)

⁵ עיין בדעת תבונות ס' יד

⁶ נפש החיים שער א יב

⁷ נפש החיים, שם: העוה"ב הוא מעשה ידי האדם בעצמו וכן עונש הגיהנום ענינו ג"כ שהחטא עצמו הוא ענשו

⁸ נפש החיים א א

⁹ נפש החיים א א: בצלם אֱלֹקִים – בעל כוחות כולם

сделать его способным воссоединить все с Б-гом¹. Тогда человек использует эту огромную силу, чтобы выполнять желания Б-га, так что Б-г, в Свою очередь, может дать человеку то, что Он желает ему дать. (И именно это имеет в виду формулировка каждого **מצוה** **ברכת המצוה** – *Который освятил нас Своими заповедями*, т.е. тем, посредством чего Он руководит нами...)

Заповеди – главное средство, с помощью которого Б-г расширяет права и возможности человека². Они буквально наделяют нас космической силой. Очевидно, что они никогда не могут быть до конца поняты человеком³, ибо мудрость Всевышнего слишком глубока для того, чтобы человек мог полностью ее постичь⁴. В конечном счете они остаются для нас тайной и, следовательно, их выполнение должно восприниматься нами как выполнение приказа, а не как дело милосердия или что-то подобное⁵. Мы заставляем замолчать того, кто просит Всевышнего проявить милосердие к птице-матери, потому что сводить глубокую мудрость Всевышнего к уровню наших идей – самонадеянно⁶. В "Мишне Тора" Рамбам, говоря о том, что он называет намеком (ремез) в мицве, предваряет это утверждением, что мицва – Б-жественный указ⁷, и именно это имеет в виду высказывание о необходимости (по одному из мнений) заставить замолчать человека в известной ситуации⁸.

Мы в состоянии рассмотреть заповеди и классифицировать их в соответствии с их таамим: такие-то заповеди предназначены для развития в нас самоконтроля, эти связаны с нашим отношением к Б-гу⁹ и напоминают нам о Его Провидении¹⁰ и Его

¹ ובנפש החיים א, פ"ד : כתוב לך ד' הגודלה וכו כי כל בשמים ובארץ. כתוב לך ד – ולא ממך - היינו שהגדולה לא בא מד' אלא שאנחנו נותנים את הגדולה לד'

² דעת תבונות ס' מ : מעשי המצוות מאירים עליו האור הגנוז, עד שבהשלימו חק מצוותיו, נשלם עצמו עמהם לאור באור החיים האלה

³ מהר"ל (תפארת ישראל פ"ז) : ולכך אין לשאול למה על ידי מצוה הזאת האדם בשלימות בפועל, שודאי אין זה קשיא. כמו שאין לך לשאול למה אילו זה בפועל השלימות כאשר צורתו ותוארו כך ולא היה צורתו ותוארו בענין אחר רק שהדבר הזה מתחייב לפי העצם הגרעין

⁴ שם : ואל האדם הוא חוק וגזרה כאשר אינו עומד על טעם המצוה שהוא שכל אנושי

⁵ ברכות לד : גמ' – מפני שעושה מדותיו רחמים ואינם אלא גזירות (לפי דעה אחת שם) ובמהר"ל (תפארת ישראל פ"ו) : פירוש שאין ראוי שיהיה מדות השם יתברך אשר הוא מנהיג עולמו בתמידות על ידי רחמים רק בדין ובגזרה כי הגזרה הוא לפי חכמתו יתברך (ענין שם שמביא דעת הרמב"ם בטעם שילוח הקן במורה נבוכים (ח"ד פמ"ח) ומתמיה עליו)

⁶ מאד עמקו מחשבותך

⁷ רמב"ם, משנה תורה, הל' תשובה, פ"ג, ה' ד : אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב רמו יש בו כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם וגו' וכהנה רבות

וכן ב רמב"ן כב ו : והנה המצות האלה בבהמה ובעוף אינן רחמנות עליהם, אלא גזירות בנו להדריכנו וללמד אותנו המדות הטובות וכן יקראו הם כל המצות שבתורה עשה ולא תעשה גזירות, כמו שאמרו (מכילתא בחדש ו) במשל המלך שנכנס למדינה אמרו לו עבדיו גזור עליהם גזירות, אמר להם כשיקבלו מלכותי אגזור עליהם גזירות, כך אמר הקב"ה קבלתם מלכותי אנכי ה' אלוקיך (שמות כב ב), קבלו גזירותי לא יהיה לך וכו' (שם פסוק ג) :

⁸ ברכות לג : על קן צפור יגיעו רחמין מאי טעמא פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזרות

⁹ כגון יראת ואהבת ד', האמין בו ובאחדותו, לעבדו ולא לע"ז

¹⁰ רמב"ן סוף פרשת בא (שמות : ג יא) - בא"ד ועתה אומר לך כלל בטעם מצוות רבות... כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוך מחדשו ויודע ומשגיח ויכול וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפני נביא יתברר ממנו עוד אמתת הנבואה... ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו... והחמיר מאד בענין הזה כמו שחייב כרת באכילת חמץ ובעזיבת הפסח. והצריך שנכתוב כל מה שנראה עלינו באותות ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו ולכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במזוזות, ושזכיר זה בפנינו בבוקר ובערב... ושנעשה סוכה בכל שנה וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים... כי הקונה מזוזה בזו אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בעיניה כבר הודה בחדוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו, וגם בנבואה והאמין בכל פנות התורה מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו

Торе¹; есть заповеди на тему семьи², есть обращенные к народу в целом³; есть заповеди о том, как человек должен относиться к себе⁴ и к другим⁵, заповеди о субботе и праздниках, о руководителях народа⁶, о Земле Израиля⁷ и о Храме⁸, об отношении к другим народам⁹, об экологии и окружающей среде¹⁰; о правосудии, финансовых и имущественных отношениях.

Одна из самых глубоких классификаций заповедей принадлежит равву Ш.-Р. Гиршу и приведена им в "Хорев". Она основана на תהלים פרק יט:

(ח) תורת ד' תמימה משיבת נפש עדות ד' נאמנה מחכימת פתי: (ט) פקודי ד' (=חוקים) ישרים משמחי לב מצות ד' ברה מאירת עינים: (י) יראת ד' (= עבודה) טהורה עומדת לעד משפטי ד' אמת צדקו יחדו

Согласно равву Гиршу, заповеди о правосудии и справедливости относятся к категории хуким и мишпатим, любовь регламентируется мицвот, воспитание регулируется торот (учениями), эдует (свидетельствами) и авода (служением). Торот – это фундаментальные принципы, касающиеся таких тем, как Б-г, мир, миссия человечества и миссия Израиля¹¹. Торот говорят о вере в Б-га, любви к Всевышнему и трепете перед Ним; о гордыне и смирении, любви, сострадании, злопамятстве и ненависти к ближнему, о злословии и т.д. Эдует – символические ритуалы, выражающие истины, которые составляют основу жизни Кляль Исраэль. Это законы о субботе и праздниках, брит-миле, тфилин и цицит, мезузе и т.д.

Хуким (пикудим) – это повеления о справедливости по отношению к элементам Творения, подчиненным человеку: земле, растениям и животным, а также, насколько они отождествляются с личностью человека, к его телу и душе. Сюда относятся заповеди о бааль тахшит, запрет смешивать виды, цаар баалей-хаим, уважение к мертвому телу, уважение к собственному телу, мицвот, касающиеся одежды, волос и пищи, этика отношений между полами, невмешательство в порядок и гармонию Творения (шаатнез и килаим) и законы кашрута.

¹ לא לכשכוח את בא סיני, לימוד וברכת התורה, בל תוסיף ובל תגרע, מזוזה, תפילין וציצית, כבוד ת"ח, כתיבת ספר תורה

² פרו ורבו, יבום, גיטין, קידושין (להחושבים שהיא מצוה בפני עצמה), מילה, פדיון הבן, לימוד תורה (ויש ראשונים שיש מצוה מיוחדת ללמד בנו תורה), מצות חינוך, חיובי הבעל, טהרת המשפחה, שנה ראשונה, כבוד ויראת אב ואם ולא להכותם וקללם, בו סורר ומורה

³ וכגון מצוות החל על הצבור כגון בניו בית המקדש

⁴ ללכת בדרכי ד', לא להתגאות, שמירת הגוף, בגד איש, מעקה, פאות, סריטת הגוף, לא לתור אחרי לבבינו וענינו, טומה וטהרה, נזיר, פרה אדומה

⁵ אבהת רעד, שמירת הלשון, תוכחה, הלבנת פנים, אונאת דבור, עדות שקר, הצלת נפש, רודף, רפואה, איסור רציחה, גניבת איש, איסור שגאה, נקמה, עצה לא הגונה, צדקה והלואה, פריקה וטעינה

⁶ מה שנוגע לכהן, לוי, מלך, נביא ותדמיד חכם

⁷ ישוב הארץ, לא לחזור למצרים, מצוות התלויות בארץ (תרומות, מעשרות, שמיטה, יובל וכו'), ערי לויים ומקלט

⁸ בנין בית המקדש, איסור אשרה בהר הבית, איסור במה, דיני הארון, המזבח ושאר כלים, איסורי ביאת המקדש, דיני כבוד המקדש

⁹ מצוות מלחמת מצוה וחובה, להפריד את עצמינו מן האומות - דרכי אמורי, איסור רחמים על עע"ז, לא להתחתן, יין נסך, איסור אמון, מואב ומצרי לבא בקהל ד', מצוות כלפי הגרף וגר תושב, ריבית, עבדים

¹⁰ צער בעלי חיים, אבר מן החי, לא תחסום שור בדישו, שור וחנור, שלוח הקן, אותו ובנו, פריקה, השחתת פירות האילן, לא תמכור או לשנות השמוש של ערי לויים, איסור סירוס, הרכבה, שעאטנו, וכלאים, דיני כשרות, בכיור בהמה

¹¹ Ниже приведена выдержка из предисловия Даяна Грюнфельда к "Хореву", с. lii - lxxxix

Акцент делается на святости и нравственном совершенствовании, основанном на свободе воли человека, что позволяет ему противостоять даже самым сильным чувственным соблазнам.

Хуким и мишпатим обычно упоминаются вместе, причем хуким – первыми. Это указывает, что хуким, "тренирующие" характер человека, являются предпосылкой для мишпатим, социальных законов, которые основаны на способности человека осуществлять самоконтроль.

Основной предмет торот – любовь: любовь ко всем созданиям не должна зависеть от каких-то их прав на нее; источник любви – "имитация Б-га"¹, а Б-г никогда не задается вопросом, заслуживаем ли мы Его даров. Торот касаются любви к Б-гу, к родителям, уважения к возрасту и мудрости, изучения Торы, брака, освящения и осквернения Имени Всевышнего (кидуш и хилуль Ашем) и цдаки.

Существуют и другие системы классификации². Но, так или иначе, заповеди – это не некая форма наилучшего руководства, помогающего нам стать несколько более милосердными тут или проявить чуть больше самообладания там. Высшая цель заповедей – воссоединить нас с Всевышним путем выполнения того, чего Он от нас требует³. Заповеди выражают нашу приверженность Б-гу и устанавливают одновременно некоторую духовную связь с Ним. И это достигается, даже если обоснование заповедей нам непонятно. В иудаизме путь к Б-гу отличается от такого пути в других религиях тем, что в иудаизме для ощущения близости к Всевышнему надо совершать определенные действия. Мысль и идея не может стать по-настоящему частью человека, если он не воплощает ее в действие⁴.

По всем этим причинам Тора не дает обоснования большинства заповедей⁵.

¹עיין דברים יג ה

² וכגון לפי פרשת השבוע (חינוך, רקנתל), לפי המעשים של חלקי הגוף (ספר החרדים), עשר המצוות התמידיות, 7 המצוות השקולות, המצוות שנוגעות היום, ואת השיטה של רב שמואל דוד לוצטו.

³חינוך צה: נמצא שכל המקיים מצוותיו השלים חפצו באשר הוא ראוי לקבל אז קדושתו

⁴עיין ההארה למעלה ד"ה חינוך צה: כי בנין וגוי

⁵ציצית: וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אתם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם וגוי

שו"ע אורח חיים סימן כד

מצוה לאחוז הציצית ביד שמאלית כנגד לבו בשעת קריאת שמע רמו לדבר והיו הדברים האלה וגוי על לבבך :

(ג) טוב להסתכל בציצית בשעת עטיפה כשמברך :

(ד) יש נוהגין להסתכל בציצית כשמגיעים לוראיתם אותו וליתן אותם על העינים ומנהג יפה הוא וחבובי מצוה: הגה גם נוהגים קצת לנשק הציצית בשעה שרואה בס והכל הוא חיבוב מצוה (בי"י):

(ה) כשמסתכל בציצית מסתכל בשני ציציות שלפניו שיש בהם עשרה קשרים רמו להויות וגם יש בהם ט"ז חוטים ועשרה קשרים עולה כ"ו כשם הוי"ה:

(ו) גדול עונש המבטל מצות ציצית ועליו נאמר לאחוז בכנפות הארץ וגוי הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני שכינה:

סוכה - שו"ע אורח חיים סימן תרכה (א) בסכות תשבו שבעת ימים וגוי כי בסכות הושבתי את בני ישראל הם ענני כבוד שהקיפם בהם לבל יכם שרב ושמש. ומצוה לתקן הסוכה מיד לאחר יום כפור דמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה (מהרי"ל)

ויקרא יז יא: כי נפש הבשר **בדם** הוא ואני נתתי לכם על המזבח

שמות כב כ: (משפטים): **וגר לא תונה** ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים :

פדיון בכור

דברים כ יט (שופטים): כי תצור אל עיר וגוי לא **תשחית את עצה** כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת כי האדם עץ השדה לבה מפניך במצור:

Ведь у нас может возникнуть соблазн, исходя из собственного понимания, решить, что в данной конкретной ситуации такая-то заповедь нас не касается, тогда как на самом деле понять весь объем мицвы нам не дано. Даже если какие-то причины заповеди нам и понятны, могут быть и другие причины, о которых мы ничего не знаем. Так как у нас нет полной картины, мы бы невольно не избежали ошибок. Даже такой великий человек, как царь Шломо, נכשל в этом¹. Таким образом, "воля Б-га – единственная основа, определяющая нашу обязанность"².

Это не значит, что мы не имеем права искать причины при условии, что мы осознаем: наши "открытия" освещают лишь малую часть картины³ и дают только частичное понимание⁴. Лишь принимая мицву как חוק, человек может затем придать ей טעם⁵. На это, говорит Сфат эмет, указывает тот факт, что в ночь пасхального Седера мудрый сын спрашивает: מה העדות והחוקים. Он признает, что они – חוקים, но потом просит объяснить, каково их обоснование⁶.

Принятие мицвы как хока означает готовность ее выполнить, а выполнение мицвы облегчает некоторое ее понимание⁷. Точно так же, как каждая мицва есть хок,

דברים יז (טז) רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס ויהי אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד: (יז) ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו מאד

שמות כב כה-ו: אם חבול תחבול שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו (כו) כי היא כסותה לבדה הוא שמלתו לעורו במה ישכב והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני

¹סנהדרין כא: אמר ר' יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן נכשל בהם גדול העולם. כתוב לא ירבה נשים אמר שלמה אני ארבה ולא אסור וכתוב (מלכים א יא) ויהיה לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו וכתוב לא ירבה לו סוסים ואמר שלמה אני ארבה ולא אשיב וכתוב (מלכים א י) ותצא מרכבה ממצרים

מלבי"ם בראשית ג ד"ה ומפרי העץ בסוף: ובוה למדנו דרך ההסתה ופתי הנחש אשר הוא נוהג עד היום שאם יבא אדם לחקור אחר טעמי המצוות כאשר עשו המתפרצים בעם שדרשו עליהם מדוע אסר ד' מינים הטמאים וידעו למצא בהם הטעם, שהם מזיקים לגוף האוכלם וכשיתבאר אח"כ שאין בהם סכנה לגוף ישליכו המצוה אחר גום

²Рав Ш.-Р. Гирш, введение в "Хорев". Далее сказано: Предписание ли или запрет, данный Б-гом, могут побудить человека спросить, почему он должен делать то-то или не делать того-то, и на этот вопрос существует один ответ: потому что такова воля Б-га... Этот ответ... в сущности, единственно возможный, и он останется тем же, даже если мы самостоятельно проникнем в причины каждой заповеди или если Б-г Сам откроет нам причины Своих повелений.

³מהר"ל, גור אריה (ריש פרשת בחקתי): ומה שאמרו כי המצות שהם חקים לא נתנו טעם שלהם לגלות, אינו ר"ל שאין האדם יודע כלל מן המצות אלא שאין יכול להבין לגמרי אבל יכול להבין מהם מעט.

⁴מהר"ל, גור אריה (ריש פרשת חוקת): כל המצוות ... הם גזירות שיש בהם טעם ומה שנקראו גזירות אחר שיש לכל אחת טעם היינו שלא יאמר האדם שהם של רחמים ... שהתורה שנתן לנו הקב"ה הוא כל דבר במדת הדין

⁵ Поэтому мудрецы часто предваряют объяснение טעם мицва заявлением, что мицва – это הכתוב גזירת הכתוב:

בכורות ה: "א"ר חנינא שאלתי את ר אליעזר ... גזירת הכתוב היא ועוד ...

Аналогично Рамбам:

רמב"ם סוף הל' מקואות: דבר ברור וגלוי שהטומאות והטהרות גזירת הכתוב הן. ואין מדברים שדעתו של אדם מכרעתו והרי הן מכלל החוקים וכן הטבילות מן הטומאות מכלל החוקים הוא שאין הטומאה טיט או צואה שתעבור במים אלא גזירת הכתוב היא והדבר תלוי בכונת הלב. ולפיכך אמרו חכמים טבל ולא הוחזק כאילו לא טבל. אעפ"כ רמז יש בדבר כשם שהמכוין לבו לטהר כיון שטבל טהור ואע"פ שלא נתחדש בגופו דבר כך המכוין לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות הרעות. כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור. הרי הוא אומר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם. השם ברחמי הרבים מכל חטא עון ואשמה יטהרנו אמן.

⁶שפת אמת פסח (מאמר שני ד"ה בשאלת חכם ויקרא דף 41): בשאלת החכם מה העדות והחוקים וגוי ולכאורה איך שואל טעם על חוקה. אך כי באמת כתיב מגיד דבריו כו' חוקיו כו' לישראל שבניי יודעין טעם גם בחוקה והוא ע"י שמאמין ועושה החוק באמת אף בלי הרגשת הטעם עיי' זוכה לידע הטעם ג"כ. ע"ש

⁷שפת אמת (חקת דף 134 ד"ה ברש"י): ודאי יש טעם לכל חקה רק שא"א להבין הטעם עד שמקבלין המצוה כחוקה בלי טעם ... כי הטעם הוא דבר רוחני שאין בו ממש וכפי שהאדם מתרחק מגשמיות יוכל להרגיש טעם חוקי השי"ת

недоступный нашему пониманию до конца, каждая мицва имеет обоснование, которое мы можем попытаться понять¹.

Выше уже говорилось, что награда, которую мы получаем в Грядущем мире, порождена нами и реально существует в нас в этом мире. Верно, что שכר בהאי עלמא ליכא (нет награды в этом мире), но нам не приходится ждать перехода в Грядущий мир, чтобы ощутить последствия выполнения мицвы. Каждая выполненная мицва дает нам духовный импульс, а также способствует исправлению и цельности этого мира². Вместе с духовным импульсом – שכר מצוה מצוה – создается также момент מצוה גוררת מצוה³: человеку, выполнившему мицву, дается духовная энергия и возможность выполнить еще одну мицву⁴. Даже наше мышление стимулируется выполнением заповедей⁵.

Заповеди безусловно соответствуют реалиям нашего положения в этом мире – דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום⁶. Они делают мир более приятным местом для обитания. Это соответствие обусловлено тем, что, создавая мир, Всевышний "смотрел в Тору": הסתכל באורייתא וברא עלמא, т.е. тем, что этот мир создавался на основе Торы как программы, обусловлена глубокая корреляция между Торой и миром. Хотя порой кажется, что ради выполнения заповедей нам приходится отказываться от чего-то в этом мире, верно как раз обратное⁷.

Рассмотрим, к примеру, заповеди, о которых сказано: פירותיהם בעולם הזה והקרן רמב"ם⁸ – *плоды которых человек вкушает в этом мире, но "основной фонд" (т.е. награда, в данной метафоре – дерево) остается для Грядущего мира*. רמב"ם⁹ говорит, что эти פירותיהם – благожелательная атмосфера и благополучие общества, "генерируемые" выполнением этих конкретных заповедей. Люди непосредственно ощущают, что мир становится более приятным местом обитания. Можно не сомневаться, что Всевышний хочет, чтобы все вокруг любили евреев, соблюдающих

¹ רמב"ן (דברים כב ו – פרשת כי תצא): וזה הענין שגזר הרב (הרמב"ם) במצוות שיש להן טעם, מבואר הוא מאד, כי בכל אחד טעם ותועלת לתיקון האדם.

² דרך ד' ח"ד: כי הנה במעשה ההוא הנה הוא משתלם באחת ממדריגות השלימות שהיא תולדת המצוה ההיא

³ אבות ד ב

⁴ רבינו יונה על אבות. שם: וכי יעשה מצוה אחת מסייעת אותו לעשות מצוה אחרת כי בפני עצמו אין לו יכולת גם להטיב ... ואם ... עשה עבירה אחת ... מניחין לו לעשות אחרת

⁵ רב צדוק הכהן, צדקת הצדיק: המצוות ומעשים טובים של האדם ואין צריך לומר דברי תורה מביאים בלבו הרהורים טובים וההיפוך מעבירות כמו שאמרו ז"ל (אבות ד' ב') מצוה גוררת מצוה ועבירה וכו'. ופירוש גרירה זו כי מכל מצוה נברא מלאך פירוש כח רוחני כמו שמובא (זוהר ח"ב ק' ריש ע"ב, נ"ט). דלא אתאביד שום מעשה ודיבור דאדם טוב ורע. ועל ידי זה המלאך טוב שהוא שלו שנולד מפעולתו והוא שוכן אצלו ומקורב לו הרי המלאך הוא רוחני כמו מחשבת האדם ועל ידו נופל מחשבה בלבו לעשות מצוות אחרות:

⁶ משלי פ"ג פי יז

ועיין ברמב"ם סוף הל' חנוכה

⁷ ר' בחיי (הקדמה לחומש): כל מצוות התורה יש בהן ... תועלת כלל הגוף בעולם הזה ותועלת נפש לעולם הבא

⁸ מסכת פאה פרק א, משנה א: (א) אלו דברים שאין להם שעור. הפאה, והבכורים, והראיון, וגמילות חסדים, ותלמוד תורה. אלו דברים שאדם אוכל פרותיהן בעולם הזה והקרן קימת לו לעולם הבא. כבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והבאת שלום בין אדם לחברו ותלמוד תורה כנגד כלם:

⁹ פירוש המשניות פאה א א: וענין מה שאמר אוכל פירותיהן והקרן קימת לו ... וכשיעשה האדם המצות התלויות בתועלת בני אדם זה עם זה, כמו כן תחשב לו לצדקה לעוה"ב, לפי שעשה המצות, וימצא טובה בעוה"ז בעבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם, כי כשינהג מנהג הזה וינהגו אחרים כמנהגו, יקבל כמו כן שכר מהענין ההוא

заповеди¹: это קדוש ד', и это побуждает и других евреев соблюдать Тору, но это также и естественное проявление דרכיה דרכי נועם²: пути ее – пути приятные.

Человек, выполняющий заповедь о молитве и читающий "Шма", наверняка чувствует себя защищенным своей связью с Всевышним и потому радуется своей участи – שמח בחלקו³, короче, он просто счастливее других. Это и значит, что он наследует не только Грядущий мир, но и этот мир также⁴.

К тому же процесс усовершенствования характера, описанный выше, делает человека лучше⁵. "Ибо Я Г-сподь, целитель твой"⁶ значит: Я даю тебе заповеди, чтобы исцелить какие-то аспекты твоего характера или исправить ошибки в твоих мыслях и т.д.⁷ Очевидно, что чем лучшими душевными качествами мы обладаем, тем больше радости доставляем и себе, и другим, а другие, становясь лучше, приносят больше радости нам, что делает мир привлекательным местом. Это справедливо не только по отношению к מצוות בין אדם לחבירו, где вся цель мицвы – принести пользу ближнему (улучшить мир), но и по отношению к מצוות בין אדם למקום, имеющим целью מדות תקון, что полезно каждому.

Все это – лишь верхушка айсберга. Мицвот – продукт глубокого שכל, который обуславливает их мощное очищающее воздействие на нас⁸ и которого мы, люди, постичь не можем⁹. Законы "между человеком и человеком" кажутся более доступными пониманию, но в конечном счете и здесь мы сталкиваемся с той же ограниченностью нашего понимания¹⁰.

Существует и еще один фактор, который мешает полноте нашего понимания

¹מס' ברכות זו ע"ב: מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום בראה ... משיב שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות

²משלי פ"ג פ' יז

ועיין ברמב"ם סוף הל' חנוכה

³Заметьте: здесь не сказано, что он будет удовлетворен своей участью, а сказано, что он будет радоваться ей. "Удовлетворен" значит, что он принимает свою долю, что он приспособился к обстоятельствам и не борется с ними. "Радуется своей участи" значит, что он действительно чувствует, что у него есть все, чего он хочет или в чем нуждается.

Орхот цадикиим говорит, что источник שמחה - בטחון.

⁴מס' ברכות דף טו ע"א/ע"ב: ואם עושה כן ... נוהל שני עולמים העוה"ז והעולם הבא.

⁵רמב"ן דברים כב: ו (שלוח הקן): בכל אחד [מן המצוות יש] טעם ותועלת ותקון לאדם בלבד שכן ... למנוע ממנו נזק או אמונה רעה או מדה מגונה או לזכור הנסים ונפלאות הבורא יתברך לדעת את השם

⁶שמות טו כו

⁷ספורנו שם: כל מצוותי הם לרפאות את נפשך מחליי התאוות והדעות הנפסדות

⁸מהר"ל (תפארת ישראל פ"ח בסוף): כל המצוות הם לפי סדר השכלי ראויים לאדם ולכן הם מזכים ומצרפים את נפשו עד שהיא צרופה זכה

⁹שם: ואל האדם הוא חוק וגזרה כאשר אינו עומד על טעם המצוה שהוא שכל אנושי

¹⁰העמק דבר שמות יח טו: והודעתי וגו' דבר שלישי שאני מלמד להם תורה ... דאפילו המצוות שהדעת נותנת מכ"מ יש בהם פרכים שאינו אלא גזירות וחוקים ... דאפילו מצוות כבוד אב ואם ... הודיע הכתוב בפירוש שאינו אלא חק וגזירה, יע"ש, ומשי"ה מוכרח משה בעצמו ללמדם כל חוקי האלוקים, ואינו יכול לסמוך על דעת אנושי, ואינו כמו מצות של גמ"ח היינו בקור חולים וקבורת מתים וכדומה, שגם המה מצוות, אבל באשר שאינם מפורשים בתורה אלא בדרך כלל ואהבת לרעך כמוך, אפשר לסמול על זה בחכמי הדור וגו'

заповедей, а именно то, что все они образуют одно целое.¹ Ни одну заповедь нельзя понять изолированно от других: каждая из них взаимодействует со всеми остальными таинственным и динамичным образом, непостижимым для смертного. Так как все заповеди связаны с самыми глубокими уровнями непостижимой мудрости Всевышнего², невозможно объяснить смысл какой-то одной из них в отдельности. Мы можем найти объяснение лишь одному отдельному параметру.

Что же происходит? Человек вооружен 613 мощными орудиями – подарком Всевышнего, которые проникают глубже, чем любая логика природного мира³. Глубинная структура мира восходит как к источнику к небесной Торе, служившей Всевышнему планом при создании мира⁴. Эти орудия влияют на нашу душу, внося в нее святость, полную меру которой нам познать не дано. Они создают резонанс между нами и нашим Создателем, поднимая нас на более высокий уровень предельно точными средствами, каждое из которых должно привести к завершенности различные аспекты нашего духовного потенциала. Этими орудиями "вымощен" наш путь к совершенству⁵.

¹ ספר חרדים : כל המצוות הן קשר אחד (הקדמתו קטע המתחיל וראוי (קרוב לסוף) והקטע שאחריו ד"ה ונמשיל לך)

ספר חרדים - תנאים לקיום המצוות

ז. כל המצוות קשורות זו בזו :

וראוי שתדע כי המצוות הן קשר אחד, אי אפשר להיות האחת בלתי האחרת, כבגד הנארג שכל חוט וחוט דבק בחבירו ועוזר בקיומו, וכבר קדם לך הדבור כי המצוות רומזים להקף וכל הנמצאות כלם מן ההקף נשתלשלו, ולכן כל הנמצאות כלן קשורים זה בזה ועוזרים זה בזה ואי אפשר להיות האחד בלי חבירו. וכן יש בנמצאות בכל ארבע המרכבות דומם צומח חי מדבר, סגולות נפלאות, כאשר נודע זה לבעלי המחקר שבאלה הנמצאות השפלות נמצאו שנויים כאלה וסגולות, כל שכן וקל וחומר למצוות התורה היוצאים מעצמות ההקף, וצדקה וקטורת וציצית יוכיחו, וזה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ודע זה :

ונמשיל לך משל אחד, כבר ידוע מן החוש שהפת מועלת מן הרעב, והמים מן הצמא, והאש מן הקור, וכל אחד משונה מחבירו. כך, כל מצוה ומצוה צורך גדול למתן השכר הראוי לה, ואם ביטל אחת מהן ולא קיימן, ימצא החסרון. דמיון מי שמקבץ מזונות רבים ולא הכין מים, מות ימות בצמא, אף על פי שהכין כל מיני מזונות, והוא הדין לשאר מיני הצורך. כן המצוות, אם לא קיים כולן, נפל מידו השכר המכוון מקיומן. פקח עיניך וראה, המבטל מצוה אחת עד היכן אפשר להגיע הזיקו מצד ביטולה :

² רמח"ל דעת תבונות, ס' נד : ואמנם צריך שתדעי כי כל מעשה ה' נורא הוא, ורחב ועמוק לאין תכלית, כענין שנאמר (תהלים צב, ו), "מה גדלו מעשיך ה'"; והקטן שבכל מעשיו יש בו כל כך מן החכמה הרבה והעמוקה, שאי אפשר לרדת לעמקה לעולם, והוא ענין הכתוב (תהלים שם), "מאד עמקו מחשבותיך" (מאד = עוד ועוד). והנה עתה אין מעשי ה' מובנים לנו כלל, אלא שטחיותם הוא הנראה, ותוכיותם האמיתית מסתתר

³ במדבר רבה פרשה יט : אמר ר' יוחנן בן זכאי ... לא המת מטמא ולא המים מטהרים אלא אמר הקדוש ברוך הוא חקה חקתי גזירה גזרתי אי אתה רשאי לעבור גזרותי.

תפארת ישראל פ"ח: שאילו היתה התורה טבעית היה זה קשיא מה ענין הטומאה והטהרה

⁴ חינוך עז : כי מלבד משמעות מצוותיה היקרות שאנו מבינים בה נכללו בה חכמות גדולות ומפוארות, עד שהעלו רבותינו זכרונם לברכה גודל החכמה שהניח הקל ברוך הוא בתוכה, שאמרו עליה (ב"ר א א) שהביט הקדוש ברוך הוא בה וברא את העולם.

עיין בכד הקמח סוף ערך סוכה

⁵Рав Зехарья Фендель, *Challenge of Sinai*